

Fugl, klima og folk. Fuglebein fra steinalderen i Iversfjord, Gamvik kommune.

Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

Helt fra de første bosetterne kom til Nordkynhalvøya for flere tusen år siden, har fugler sannsynligvis vært en viktig ressurs både som mat og til annet praktisk bruk. I Finnmark er det bevart fuglebein fra møddinger i en rekke gamle boplasser. I Nesseby kommune er det for eksempel gravd fram flere tusen fuglebein i arkeologiske undersøkelser. Også i en mødding fra steinalderen (ca. 4.900 f.Kr.) på Mortensnes i Varanger, er det funnet beinrester fra fugler. En stor mødding i Iversfjorden i Gamvik kommune har bevart bein fra en rekke fuglearter.

Slike funn er viktige for bedre å forstå artssammensetningen og klimaet i tidligere tider. Antakelig representerer også funnene et godt tidsbilde på de fuglene som oppholdt seg på Nordkynhalvøya mot slutten av yngre steinalder.

Klimaet i yngre steinalder periode III

Det er spennende å hoppe inn i ulike faser av menneskenes fortid. Vi kan på denne måten studere mennesket og naturen under ulike klimatiske forhold. Yngre steinalders periode III sammenfaller med subboreal tid (3.800 – 600 f.Kr.). Subboreal tid representerte et kjøligere klima enn i atlantisk tid (7.000 – 3.900 f.Kr.), med relativt tørre, varme somre og kalde vintre. Middeltemperaturen lå likevel 1-2 grader over dagens nivå. Det skjedde en avskogning av kystområdene, men mot slutten av yngre steinalder var det fortsatt noe furu og bjørkeskog i kystdistriktene av Finnmark. Likevel virker det som det var mer skog enn det som finnes i dag.

Endringene i skogutbredelsen hadde sannsynligvis en stor effekt på artsmangfoldet på Nordkynhalvøya, som ellers i denne delen av Finnmark. Pollenanalyser fra Momyra i Risfjorden på Nordkynhalvøya (utført av Helge I. Høeg), underbygger de nevnte forandringene. Andre steder i Skandinavia skjer det en spredning av lind, hassel, eik og ask i denne siste perioden av den

postglasiale varmetida. Landhevingen i Finnmark gikk langsommere i yngre steinalder enn i eldre steinalder. I ytre kyststrøk var landhevingen i yngre steinalder på maksimalt 3-4 m. Det er verdt å merke seg at på land er klimaendringene i perioden godt synlige (#i form av?). Det er også interessant å se at havet utenfor virker mer stabilt som økosystem på samme tid (#hvorfor?). Dette indikerer en mer stabil ressurstilgang fra havet enn fra innlandet for folk på Nordkynhalvøya.

Mødding og fuglebein i Iversfjorden

I Iversfjorden på Nordkynhalvøya, hvor møddingen ligger, er det også registrert kystbosetninger bestående av et høyt antall hustufter og andre kulturspor. Dateringer viser at bosettingen i området går tilbake til periode III i yngre steinalder (3.000- 1.800 f.Kr.). Hustuftene er imidlertid datert til 2.200 f.Kr. og yngre. Ifølgearkeologen Knut Helskog er møddingen i bosetningsområdet stor og frittliggende i forhold til bebyggelsen. Den er dessuten litt eldre enn de eldste hustuftene, 14-C datert til 3.000 – 2.400 f.Kr. Møddingen har antakelig vært

brukt som deponeringsplass i mer enn 600 år, og det er argumentert for en helårig ressursutnyttelse. Den lange tidsperioden, og det at dateringene for bosettingen avviker, gjør det vanskelig å bruke beinmaterialet som grunnlag i diskusjoner knyttet til faste årlige bosetningsforhold gjennom hele perioden. Hva vi imidlertid kan få av informasjon er en grovkisse over et rikt artsmangfold gjennom en 600 års periode på Nordkynhalvøya. Kombinert med dagens kunnskap om klimaforholdene på den tiden, kan vi få et realistisk bilde av forholdene som menneskene levde under for flere tusen år tilbake.

I møddingen i Iversfjorden ble det ved utgravning tatt ut hele 521 759 bein og beinfragmenter! Noen av beinene, totalt 250 stk, i møddingen er fra fugler. Beinene hører til 27 forskjellige fuglearter (Tabell 1). Det osteologiske materialet i møddingen, bestemt av spesialist Pirjo Lahtinen (Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen), gir noen holdepunkter om det har forekommet helårlig jakt. De dominerende artene i møddingen er nemlig av sjøfugler som måker, alke, lomvi, geirfugl.

Dette viser at menneskene i området sannsynligvis hadde større fokus på sjøfugl enn landfugl gjennom de 600 årene møddingen ble akkumulert. Alkefuglene er årvisse på Nordkynhalvøya. Det var de sannsynligvis også i yngre steinalder. Det forteller oss at jakten på dem antakelig foregikk på vår og høstparten (#hvorfor ikke i hekkeperioden) under de store trekkene. Hva som skyldes det lave antallet måker og andre mer sommerlige arter kan være flere. Et forslag kan være at det tidvis i året var mer fokus på andre byttedyr, fra havet og landet rundt. Ja, dersom folk oppholdt seg på stedet hele året.

En annen observasjon er det høye antallet bein fra li- og fjellrype. Disse fugleartene oppholdt seg sikkert i kystdistriktene på Nordkynhalvøya vinterstid. Der ble de mest sannsynlig fanget i snarer. At dobbeltbekasinen opptrer i beinmaterialet understøtter at klimaet på Nordkynhalvøya var en smule mer behagelig sommerstid mot slutten av yngre steinalder enn det er i dag. Uansett så er beinmaterialet en indikator på tilstedeværelsen av et rikt artsmangfold i yngre steinalder.

#Bildetekst

Tabell 1. Beinfragmenter av ulike fuglearter funnet i en mødding i Iversfjorden på Nordkynhalvøya (Iversformøddingen).

Norsk navn	Vitenskapelig navn	Antall
Havhest	Fulmarus glacialis	7
Storskarv	Phalacrocorax carbo	1
Krikkand	Anas crecca	1
Siland	Mergus serrator	2
Andefugler	Anseriformes	2
Li og fjellrype	Lagopus species	45
Sandlo	Charadris hiaticula	1
Dobbeltbekkasin	Gallinago media	2
Storspove	Numenius arquata	1
Rødstilk	Tringa totanus	1
Fjæreplytt	Calidris maritima	7
Brushane	Philomachus pugnax	1
Svartbak	Larus marinus	1
Sildemåke	Larus fuscus	3
Gråmåke	Larus argentatus	1
Fiskemåke	Larus canus	5
Krykkje	Rissa tridactyla	5
Måkefugler	Laridae	10
Alke og lomvi	Alca torda og Uria aalge	87
Geirfugl	Pinguinus impennis	28
Polarlomvi	Uria lomvia	5
Teist	Cephus grylle	7
Lundefugl	Fratercula arctica	4
Alkefugler	Alcidae	20
Trostefugler	Turdidae	1
Skjærpiplerke	Anthus spinoletta	1
Konglebit	Pinicola anucleator	1

Kilder

Montevecchi, W.A. og A.K. Hufthammer 1990. Zooarchaeological Implications for Prehistoric Distributions of Seabirds along the Norwegian Coast. Arctic Vol 43 No 2, s. 110-114.

Schanche, K. 1988. Mortensnes, en boplass i Varanger. En studie av samfunn og materiell kultur gjennom 10 000 år. Mastergradsavhandling i arkeologi, universitetet i Tromsø

Olsen, B. 1997. Bosetning og samfunn I Finnmarks forhistorie, Universitetsforlaget.